

ВАРІАНТИ ПРИЗНАЧЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОМУ БІЛЬШ М'ЯКОГО ВИДУ ПОКАРАННЯ, НІЖ ПЕРЕДБАЧЕНО ЗАКОНОМ

Л.К. Маньковський

*начальник Головного управління юстиції
у Дніпропетровській області,
Заслужений юрист України*

Постановка проблеми. За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК), або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за цей злочин. У цьому випадку суд не має права призначити покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині цього Кодексу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Призначення покарання нижче від найнижчої межі або переходу до іншого більш м'якого виду покарання досліджували: В.В. Антипов, М.І. Бажанов, В.М. Бурдін, Т.А. Денисова, О.В. Євдокімова, Г.О. Єремій, Л.М. Кривоченко, Є.О. Письменський, О.П. Рябчинська, Є.Ю. Самойленко, В.І. Тютюгін, О.С. Яцун та інші.

Метою цієї статті є дослідження варіантів призначення судом покарання неповнолітньому нижче від найнижчої межі або переходу до іншого більш м'якого виду покарання за наявності відповідних підстав, передбачених у ч. 1 ст. 69 КК.

Основні результати дослідження. Першим варіантом пом'якшення покарання неповнолітньому є призначення основного покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин. У цьому варіанті суд призначає той самий вид (в альтернативній санкції – один із тих видів) основного покарання, який передбачено в санкції статті, але при цьому виходить за мінімальну межу, встановлену санкцією для даного виду покарання за вчинення певного злочину. Межі виходу за мінімальну межу певного покарання вказаного в санкції регламентовані лише вказівкою, що у цьому випадку суд не має права призначити покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині КК з урахуванням особливостей кримінального покарання неповнолітніх (ст ст. 98-102 КК).

Покарання, призначене судом із застосуванням ст. 69 КК, не може бути нижчим від мінімальної межі відповідного виду покарання, встановленої у Загальній частині КК з урахуванням особливостей покарання неповнолітніх, тобто меншим за тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

для штрафу (ч. 2 ст. 53 КК); тридцяти годин громадських робіт для неповнолітніх у віці від 16 до 18 років (ч. 1 ст. 100 КК); двох місяців виправних робіт для неповнолітніх у віці від 16 до 18 років (ч. 2 ст. 100 КК); п'ятнадцяти днів арешту для неповнолітніх, що на момент постановлення вироку досягли 16 років (ч. 1 ст. 101 КК); шести місяців позбавлення волі (ч. 1 ст. 102 КК).

Так, вироком Хмельницького міського суду від 20 травня 2002 р. засуджено неповнолітнього Р., 1984 року народження, за ч. 3 ст. 185 КК на три роки позбавлення волі. На підставі ст. 71 КК йому частково приєднано не відбусте покарання за попереднім вироком і остаточно призначено 3 роки 1 місяць позбавлення волі. Р. засуджено за те, що він 25 лютого 2002 р. проник у приміщення ресторану і викрав спиртні та солодкі напої на суму 208 грн. Проте Апеляційний суд Хмельницької області змінив вирок, застосувавши ст. 69 КК, пом'якшив засудженому Р. покарання до 1 року 5 місяців позбавлення волі, оскільки місцевий суд недостатньо врахував деякі обставини, які в своїй сукупності пом'якшують покарання (шире каяття, вчинення злочину у віці до 18 років, внаслідок збігу тяжких особистих обставин, зокрема те, що він виховується у школі-інтернаті і є сиротою). Зазначені обставини давали суду підстави застосувати до Р. ст. 69 КК і призначити йому більш м'яке покарання [1].

Перший варіант пом'якшення покарання неповнолітньому можливий, якщо в санкції статті встановлено більший строк або розмір покарання, аніж встановлений мінімальна межа відповідного виду покарання, скажімо покарання за вчинення крадіжки, що поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або, що завдала значної шкоди потерпілому карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років (ч. 3 ст. 185 КК). А відтак, немає можливості використати такий варіант пом'якшення покарання неповнолітньому, якщо мінімальний строк або розмір покарання в санкції статті Особливої частини КК не вказано, а отже, він збігається з мінімальною межею, що встановлена для цього виду покарання в Загальній частині КК. Скажімо, санкція за ч. 1 ст. 189 КК «Вимагання» встановлена у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, оскільки обмеження волі не може бути призначено неповнолітньому, то залишається тільки одне покарання – позбавлення волі, яке може бути призначено від шести місяців до п'яти років. У дослідженій практиці призначення покарання неповнолітнім вказаний варіант застосування ст.69 КК складає понад 75 % випадків.

Як зазначається в абз.6 п.8 постанови Пленуму ВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 7 призначенню покарання, нижчого від найнижчої межі, передбаченої санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, не перешкоджає наявність у цій же санкції альтернативних, більш м'яких покарань [2]. Так, скажімо, санкція ч. 1 ст. 277 КК «Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів» передбачає альтернативні три види покарання, що можуть бути призначені неповнолітньому. Це покарання у вигляді штрафу від п'ятдесяти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на той самий строк, або позбавлення волі на строк до трьох років.

Другий варіант пом'якшення покарання неповнолітньому це перехід до іншого більш м'якого виду основного покарання, яке не передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин. Тлумачення ч. 1 ст. 69 КК у цій частині приводить до наявності двох обставин, що у сукупності зумовлюють другий варіант, а це призначення неповнолітньому покарання: а) не вказаного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК; та б) більш м'якого щодо покарання, передбаченого в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК.

Серед покарань, що не вказані в санкції статті, їх перелік не може виходити за межі основних видів покарань щодо неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, а саме: 1) штрафу; 2) громадських робіт; 3) виправних робіт; 4) арешту; 5) позбавлення волі на певний строк (ч. 1 ст. 98 КК).

Більш м'яким у доктрині кримінального права визнається покарання, що у переліку, передбаченому ч. 1 ст. 51 КК, знаходиться вище того покарання щодо якого здійснюється порівняння [2, с. 392-393; 3, с. 365; 4, с. 276]. При цьому, як вказував В.В. Сташис, під системою покарань розуміють встановлений кримінальним законом і обов'язків для суду вичерпний перелік покарань, розташований у певному порядку за ступенем їх суворості [3, с. 328]. Водночас, – зазначає Є.Ю. Самойленко, – у ст.51 КК прямо не вказано, що передбачені тут види покарань розташовані у певній послідовності за ступенем їх суворості – від менш суворого до більш суворого [5, с. 148-149]. На наш погляд, сумнівів щодо певної системи покарань від менш до більш суворого не виникає. Безпосередньо у законі про це свідчить, скажімо ч. 1 та ч. 2 ст. 52 КК, у яких визначені переліки основних та додаткових покарань. Основними покараннями є громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі. Додатковими покараннями є позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та конфіскація майна. Викладення основних та додаткових видів покарань у послідовності «від менш суворого до більш суворого» є вагомим аргументом на користь обстоюваної позиції. Крім того, в ч. 1 ст. 72 КК вживається поняття «менш суворого виду покарання, що переводиться в більш суворий вид». Аналіз розташування вищевказаних видів покарань, встановлені відповідні еквіваленти, на основі яких можна визначити співвідношення менш суворого виду та більш суворого виду покарання не порушує логіку переліку покарань, встановленого в ч. 1 ст. 51 КК. Так, позбавлення волі є більш суворою формою покарання, ніж обмеження волі, арешт або громадські роботи.

У радянські часи існувала точка зору, що при встановленні більш м'якого покарання необхідно враховувати не тільки його суворість, а й строк або розмір останнього [6, с. 60]. Так вважалося, що будь-яке покарання має бути кількісно зіставлене з іншим покаранням. Тому хоча позбавлення волі більш суворе покарання, ніж обмеження волі, але п'ять років обмеження волі несуть більший каральний ефект, ніж один рік позбавлення волі. Каральна ж сила майнових покарань залежить від розміру штрафу і вартості майна, що підлягає

конфіскації. Тому, – стверджує О.С. Міхлін, – штраф у значному розмірі навряд чи можна вважати більш м'яким покаранням, аніж виправні роботи [7, с. 94-95]. Останнім часом, з набуттям чинності Закону України від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [8], підвищенням ролі штрафу як основного виду покарання, що може призначатися за значну кількість злочинів у підвищених розмірах, й більш того виступає одним із критеріїв класифікації злочинів на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі (ч. 1 ст. 12 КК), актуалізувалося питання щодо місця штрафу в системі кримінальних покарань [9, с. 12].

Штраф як грошове стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині цього Кодексу, з урахуванням положень частини другої цієї статті (ч. 1 ст. 53 КК). А саме, розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо статтями Особливої частини цього Кодексу не передбачено вищого розміру штрафу. Згідно ч. 1 ст. 99 КК до неповнолітніх штраф застосовується лише тоді, коли вони мають самостійний доход, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Розмір штрафу, в тому числі за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, встановлюється судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану неповнолітнього в межах до п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. До неповнолітнього, що не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано покарання у виді громадських робіт або виправних робіт згідно з положеннями статей 100, 103 КК.

В.О. Попрас зазначає, що цей вид покарання не повинен призначатися неповнолітньому, який не має з чого його сплатити і за якого фактично штраф будуть сплачувати батьки. Сума штрафу для неповнолітніх визначається судом у межах від тридцяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відмінна від цього правила практика, яка свого часу мала місце, має бути визнана неправильною. Цей дослідник пропонує ч. 2 ст. 99 КК викласти в такій редакції: «2. Штраф як основне або додаткове покарання може бути призначений неповнолітньому в межах, встановлених у санкції статті Особливої частини цього Кодексу, але не більше 10000 гривень. Якщо мінімальний розмір штрафу, встановленого в санкції статті Особливої частини цього Кодексу, є не меншим за 10000 гривень, суд призначає неповнолітньому штраф у сумі від 500 до 10000 гривень» [10, с. 146, 216].

Також негативне ставлення до призначення неповнолітньому засудженому штрафу при заміні не відбутої частини покарання на більш м'яке вислов-

лює Є.О. Письменський. Цей дослідник розмірковує таким чином, недоцільним та неефективним при розглядуваній заміні слід визнати штраф, адже він не має строкового характеру і нагадує своєрідний відкуп від відбування суворішого покарання. Як зазначається з цього приводу в літературі, це пов'язано з тим, що основна маса засуджених не належить до забезпечених верст населення. Вони не сподіваються, вийшовши на волю, погасити встановлений судом штраф [11, с. 225]. Безперечно, штраф як основне та додаткове покарання має призначатися неповнолітньому у порядку переходу до іншого, більш м'якого виду покарання. Натомість, доцільність та ефективність цього виду покарання щодо неповнолітніх спеціально не досліджувалася. Очевидним є той факт, що сьогодні у період «всеохоплюючої» університетської та інститутської вищої освіти, підлітки віком від 15 до 18 років в абсолютній більшості не мають ані самостійних заробітків, ані власних доходів, коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення. Так, серед опитаних нами 540 школярів 9-11 класів м. Дніпропетровська віком від 15-17 років тільки 5 осіб (менше 1 %) вказали, що мають власні статки на рівні 100-500 грн. на місяць. Суди практично у кожному випадку встановлюють питання щодо наявності у засудженого неповнолітнього самостійного доходу, власних коштів або майна. У дослідженій практиці не виявлено жодного такого випадку. Натомість це не завадило у 11 випадках призначити мінімальний розмір штрафу в 510 грн. Сплата вказаного штрафу гарантувалася законним представником або захисником неповнолітнього засудженого. За цих обставин навряд чи можна стверджувати, що мета покарання у виді виправлені засудженого буде досягнута. У зв'язку із викладеним, треба повністю підтримати думку Т.А. Денисової, що соціальна функція штрафу може бути успішно реалізована лише з урахуванням правової природи цього виду покарання. Він належить до групи майнових покарань. Штраф психологічно впливає на засудженого, підтверджуючи докір держави стосовно особи, яка вчинила злочин, та спричинює істотні матеріальні наслідки, які можуть зробити невідповідним і небезпечним для злочинця подальше вчинення майнових та інших злочинів [12, с. 156].

Таким чином, у другому варіанті заміна покарання більш м'яким позбавлення волі неповнолітньому може бути замінено таким покаранням як арешт або виправні роботи, а виправні на громадські роботи або штраф. Закон не знає заборони щодо будь-якою заміні більш м'яким покаранням. В той же час, законодавець допускає заміну призначеного строкового покарання більш м'яким строковим покаранням. Оскільки штраф є одноактним, що не відноситься до строкових покарань, то його використання видається проблематичним та таким, що не спрямовано на досягнення мети покарання - виправлення засудженого. В.О. Попрас вважає, що при такій заміні він за жодних обставин не може бути використаний [10, с. 188].

Суд не вправі перейти до більш м'якого виду покарання у випадках, коли санкцією закону, за яким засуджується особа, передбачено лише такі покарання, які з огляду на її вік чи стан не можуть бути до неї застосовані. В таких випадках суд, за наявності до того відповідних підстав, повинен закрити справу і звільнити особу від кримінальної відповідальності або постановити

обвинувальний вирок і звільнити засудженого від покарання [13]. Суд може перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, яке не зазначене у санкції відповідної статті Особливої частини КК України. Наприклад, при засудженні неповнолітнього за крадіжку, вчинену за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185 КК), суд може призначити йому в якості покарання громадські роботи замість позбавлення волі. У вивчених справах цей варіант складає майже 15% випадків [14, с. 169].

Третій варіант пом'якшення покарання неповнолітньому полягає у непризначенні додаткового покарання, яке передбачено у санкції статті Особливої частини КК як обов'язкове. До неповнолітніх можуть бути застосовані додаткові покарання у виді: а) штрафу та б) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 2 ст. 98 КК). Наприклад, при засудженні неповнолітнього за умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), якщо це призвело до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у великих розмірах, суд може не призначати додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ч.2 ст. 212 КК).

За результатами дослідження Г.О. Єремій та П.В. Хряпінського з аналізу матеріалів кримінальних справ, розглянутих судами щодо неповнолітніх протягом 2003-2012 рр., було з'ясовано, що найбільш поширеними статтями КК, за якими було кваліфіковано діяння, вчинені неповнолітніми є ст. 185 КК (43,61%), ст. 186 КК (12,78 %), ст. 309 КК (11,53 %), ст.190 КК (8,77 %), ст. 296 КК (4,76 %), ст. 263 КК (2,01 %), ст.ст. 187, 307 КК (по 1,75% кожна), ст.ст. 122, 198 КК (по 1,50% кожна). Отже, серед усіх злочинів (з проаналізованих справ за певний період), вчинених неповнолітніми, питому вагу злочинів займають злочини проти власності: крадіжка (ст.185 КК) – 43,61%, причому серед них найбільша кількість – це злочини, передбачені ч. 3 ст. 185 КК, тобто крадіжка, поєднана з проникненням в житло чи інше приміщення, а також грабіж (ст. 186 КК) – 12,78% злочинів [15, с. 134]. Згідно статистичних даних ВСУ у першому півріччі 2013 р. засуджено 2,8 тис. осіб за вчинення злочинів у неповнолітньому віці, їх частка від кількості всіх засуджених становить 5 % (5,6 %). Більшість із них (1,6 тис. осіб, або 56,2 % (60,6 %) засуджено за тяжкі та особливо тяжкі злочини. У віці від 14 до 16 років вчинили злочин 750 підлітків, або 27,1 % (28,8 %) від кількості засуджених неповнолітніх. За участю дорослих вчинили злочини 744 неповнолітніх, або 26,9 % (25,7 %) від кількості засуджених неповнолітніх; за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність засуджено 194 особи. До позбавлення волі на певний строк засуджено 546 осіб, їх питома вага від кількості засуджених, які вчинили злочини у неповнолітньому віці, становила 19,7 % (17,8 %); громадські роботи призначено 129 особам, або 4,7 % (5,2 %); звільнено від покарання з випробуванням 1,8 тис. неповнолітніх, або 63,8 % (67,9 %) [16; 17, с. 618-619]. Відтак, можна стверджувати, що в структурі злочинності неповнолітніх домінують злочини проти власності (45-50 %); злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів (20-25 %); злочини проти громадської безпеки та порядку (до 10 %) та злочини проти

життя та здоров'я особи (до 8 %); злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи (до 5 %) та деякі інші [18; 19]. Дослідження санкцій відповідних статей Особливої частини КК засвідчило, що додаткових видів покарань, які б могли бути призначені у випадку вчинення певного злочину неповнолітнім не виявлено [20, с. 48-50]. Відсутність судової практики непризначення неповнолітньому додаткового покарання, яке передбачено у санкції статті Особливої частини КК як обов'язкове, це раз підтвердило вищевказану тезу.

Четвертий варіант пом'якшення покарання неповнолітньому полягає у одночасному призначенні основного покарання нижче від найнижчої межі чи перейти до більш м'якого виду покарання та/або не призначати обов'язкове додаткове покарання. Як зазначає В.І. Тютюгін рішення про одночасне застосування ст. 69 КК стосовно основного й додаткового покарання може бути зумовлено конкретними обставинами справи і може прийматися якщо:

– суд дійде висновку, що «подвійне пом'якшення» покарання (основного й додаткового) диктується ступенем тяжкості вчиненого та даними, які позитивно характеризують особу винного;

– призначене на підставі ч. 1 ст. 69 КК більш м'яке основне покарання виявляється менш суворим (більш м'яким), ніж передбачене в санкції обов'язкове додаткове покарання. Так, якщо за крадіжку в особливо великих розмірах суд при застосуванні ч. 1 ст. 69 КК замість позбавлення волі призначить штраф, то цілком послідовною буде у цьому випадку і відмова від призначення конфіскації майна, хоча остання в санкції ч. 5 ст. 185 КК і передбачена як обов'язкова;

– більш м'яке основне покарання, призначене із застосуванням ч. 1 ст. 69 КК, виявиться покаранням того ж виду (аналогічним), що й додаткове покарання, яке передбачено в санкції як обов'язкове. Так, якщо за привласнення майна на підставі ч. 1 ст. 69 КК замість обмеження чи позбавлення волі суд призначить основне покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади, то він змушений буде відмовитися від призначення аналогічного за видом додаткового покарання, хоча в санкції ч. 2 ст. 191 КК воно передбачено як обов'язкове [4, с. 277-278].

Висновки. Суд у будь-якому із вищевказаних варіантів пом'якшення покарання неповнолітньому може стикнутися із ситуацією, коли особи віком до 16 років, що вчинили певні злочини, можуть опинитися у гіршому правовому становищі не тільки із неповнолітніми віком від 16 до 18 років, а й у порівнянні із повнолітніми особами. Це торкається пом'якшення покарання неповнолітньому до 16 років із призначенням таких покарань як: 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) виправні роботи; 4) арешт. На підставі ч. 1 ст. 99 КК фактично виключається призначення штрафу до засуджених у віці до 16 років. Громадські роботи і виправні роботи у відповідності до ч. 1 і ч. 2 ст. 100 КК не можуть бути призначені неповнолітньому у віці до 16 років. Відповідно до ч. 3 ст. 60 і ст. 101 КК до таких осіб арешт також не застосовується. Як вказують В.В. Антипов і В.І. Антипов, віднесення законодавцем факту того, що винна особа не досягла віку 16 або 18 років, до обставини, яка виключає застосування

певних видів покарання, обумовлює наявність двох протилежних правових висновків. В одних випадках неповнолітні опиняються в більш несприятливо-му становищі порівняно з дорослими, які вчинили такі ж злочини. В особливо несприятливі умови потрапляють неповнолітні, які не досягли 16-річного віку. Як протилежну крайність слід розглядати ситуацію з відсутністю в санкціях конкретних статей КК покарання, що їх дозволено призначати неповнолітнім, бо це може призвести до безкарності винних осіб [20, с. 52-53].

Заслуговує на негативну оцінку суцільна заборона застосування до неповнолітніх віком до 16 років майже всіх видів покарання за виключенням позбавлення волі. На сьогодні чинний КК не містить спеціальної норми, в якій би вирішувалося це питання на користь вказаних осіб. Тому, слід підтримати пропозицію деяких дослідників та прийняти до Загальної частини КК такі норми щодо неповнолітніх, які передбачали б призначення на заміну певних видів покарання, застосування яких до неповнолітніх було б ефективним, справедливим та, головне, сприяло досягненню мети покарання виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [21, с. 381-382] (ч.2 ст.50 КК).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Судова практика у справах про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну діяльність: узагальнення судової практики ВСУ по кримінальним справам // <http://sudpraktika.in.ua/cudova-praktika-u-spravah-pro-zlochini-nepovnolitnix-i-vtyagnennya-ix-u-zlochinnu-diyalnist/>

2. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.; За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-те вид., переробл. і допов. – К. : Юринком Інтер, 2007. – 496 с.

3. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., доповн. – Т. 1: Загальна частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – Х. : Право, 2013. – 376 с.

5. *Самойленко Є.Ю.* Призначення покарання за наявності обставин, що його пом'якшують, за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Євген Юрійович Самойленко – Харків : Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава мудрого», 2012. – 217 с.

6. *Михлин А.С.* Замена уголовного наказания более мягким / А.С. Михлин // Социалистическая законность. – 1982. – № 10. – С. 60-61.

7. *Михлин А.С.* Проблемы досрочного освобождения от отбывания наказания : монография / А.С. Михлин. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1982. – 152 с.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4025-17/page2>

9. *Рябчинська О.П.* Теоретико-правові засади функціонування системи покарань в Україні: Автореф. дис. ... доктора юрид. наук. Спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Олена Павлівна Рябчинська – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2013. – 40 с.

10. *Попрас О.С.* Штраф як вид покарання за кримінальним правом України: Монографія / О.С. Попрас. – Х. : Право, 2009. – 224 с.

11. *Письменський Є.О.* Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія / Є.О. Письменський. / За наук. ред. О.О. Дудорова. – Луганськ : «Віртуальна реальність», 2011. – 388 с.

12. *Денисова Т.А.* Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: Монографія / Т.А. Денисова. – Запоріжжя, 2007. – 288 с.

13. Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>

14. *Яцун О.С.* Особливості кримінального покарання неповнолітніх: дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук. Спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Олександр Сергійович Яцун – Класичний приватний університет. – Запоріжжя : КПУ, 2009. – 246 с.

15. *Єремій Г.О.* Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності: Монографія / Г.О. Єремій, П.В. Хряпінський. / Під заг. ред. П.В. Хряпінського. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 178 с.

16. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції у I півріччі 2013 р. (за даними судової статистики) // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/34DFFD847D91A549C2257C0B004E5AC0](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/34DFFD847D91A549C2257C0B004E5AC0)

17. *Письменський Є.О.* Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: Монографія / Є.О. Письменський; научн. ред. О.О. Дудоров; Луганськ. держ. ун-т внутр. справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2014. – 728 с.

18. Статистичні дані Міністерства внутрішніх справ України за 2008, 2009, 2010 рр. та перший квартал 2011 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/search/img/common/uk/publish/article/519179>

19. Про стан злочинності серед неповнолітніх у I півріччі 2011 року та основні завдання органів управління освітою щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх // Лист МОНмолодьспорт №1/9-761 від 10.10.11 р. / Сайт МОН України. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/23919/

20. *Антипов В.В.* Обставини, які виключають застосування кримінального покарання: Монографія / В.В. Антипов, В.І. Антипов. – К. : Атіка, 2004. – с. 208 с.

21. *Рябчинська О.П.* Система покарань в Україні: поняття значення та принципи побудови: Монографія / О.П. Рябчинська. – Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. – 448 с.

Маньковський Л.К. Варіанти призначення неповнолітньому більш м'якого виду покарання, ніж передбачено законом

У статті розглянуто чотири основних варіанти призначення неповнолітньому більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Вказуються правові обмеження щодо такого призначення неповнолітнім особам до 16 років та від 16 до 18 років.

Ключові слова: неповнолітній, вчинення злочину, покарання, варіанти пом'якшення, особливості призначення.

Маньковский Л.К. Варианты назначения несовершеннолетнему более мягкого наказания, чем предусмотрено законом

В статье рассмотрено четыре основных варианта назначения несовершеннолетнему более мягкого наказания, чем предусмотрено законом. Отмечаются правовые ограничения такого назначения несовершеннолетним лицам до 16 лет и от 16 до 18 лет.

Ключевые слова: несовершеннолетний, совершение преступления, наказание, варианты смягчения, особенности назначения.

Man'kovskiy L.K. Variants of setting to minor more light punishment, than foreseen a law

In the article is consider four basic variants of setting to minor more light punishment, than foreseen by a law. Legal limitations of such setting minor persons are marked to 16 years and from 16 to 18 years.

Key words: minor, commission of crime, punishment, softening variants, features of setting.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2014.